

Aralık 2023 Sayı 10 ISSN 2667-8950

Cumhuriyetin Yüzüncü Yılı

Önsöz

içindekiler

- 1** Kamil Çolak
Cumhuriyetin Yüzüncü Yılı, Önsöz
- 2** Volkan Marttin
Cumhuriyetimizin İlk Yüzyılı ve Bayramlarımız Üzerine
- 6** Zafer Koylu
Cumhuriyete Giden Yol
- 9** Selim Gürgen
Gökyüzü: Geleceğin Teminatı
- 13** Taki Karslı
Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüz Yıllık Tarım Serüveni
- 19** Umut Koç
Bir Siyasal Sistem Olarak Cumhuriyet ile İşletmenin Profesyonelleşmesi Arasındaki Benzerlikler
- 22** Canan Akay
Cumhuriyetin Kadınları
- 24** Hülya Öztürk
Kadınların Tıp Tahsil Etmelerine İlişkin Dönemin Tartışmalarından Galip Ata Örneği
- 28** Eylem Dereli
Modern Türk Edebiyatının Son Yüzyılı
- 32** Veysel Lidar
Cumhuriyetin İlk Çeyreğinde Çeviri Faaliyetleri
- 35** Pınar Ergin
Seyir Kültürümüzün Dönüşümü
- 39** Ömer Faruk Bayrakçı
Cumhuriyetin Birinci Yüzyılında Türk Müsikîsi
- 44** Ersin Karademir
Cumhuriyetin ilk yıllarında Eğitim: Yüz Yıl Öncesi
- 48** Levent Şentürk
Resmi Tarihe Uygunluk Sorunu
- 50** Alternatif Kapak, LŞ

Sevgili Okur,

Esogü Bilim Kültür Sanat Dergisi'nin onuncu sayıya ulaşmasının heyecan ve gururunu sizlerle paylaşırken bir yandan da bu anlamlı sayıyı Cumhuriyetimizin yüzüncü yılında hazırlıyor olmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Türkiye Cumhuriyetinin yüz yılı boyunca gerçekleşen, hayata dokunan tüm güzellikler, ilerlemeler ve başarılar gibi bilim, kültür ve sanatın kucaklaştığı bu dergi de elbette varlığını Cumhuriyete borçludur ve özenle hazırladığımız bu özel sayı da Cumhuriyetimizin köklü geçmişine bir saygı duruşu niteliğindedir.

Üniversitemizin değerli akademisyenleri bu sayıda, Mustafa Kemal Atatürk'ün "Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir!" sözünden aldıkları ilhamla Türkiye Cumhuriyetinin yüz yıllık serüvenine ışık tutuyor. Alanında uzman öğretim üyelerimiz eğitimden tarıma, musikiden edebiyata, ekonomiden çeviribilime kadar geniş bir perspektifle Cumhuriyet tarihini anlamaya, anlatmaya çalışıyor; bu alanlarda birer mihenk taşı olan isimleri, vakaları bir kez daha anarak, tarihimizde bıraktıkları derin izlerin üzerinden özenle geçiyorlar.

Akademide ürettikleri bilgiyi toplumcu bir perspektifle halkın tüm kesimlerine ulaştırma gayretiyle on sayıyı geride bırakan değerli öğretim üyelerimizin, editör ve yayın kurullarımızın bu dergiyi yayına hazırlamak için verdikleri emeğin son derece kıymetli olduğunu belirtmek isterim. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi olarak kalem ve kâğıtla buluşmayan, yazıya dökülmeyen her fikrin yalnızca boşlukta yankılanıp kaybolacağını bilinci ile gerek basılı, gerekse dijital tüm yayıncılık, dergicilik faaliyetlerini önemsiyor ve çağın gereklerine ayak uydurarak bu çalışmaların devam etmesini sağlamaya çalışıyoruz. Umuyorum ki bu gayretin bir mahsulü olan *Esogü Bilim Kültür Sanat Dergisi*'nin onuncu sayısı da siz değerli okurlarımızla birlikte Cumhuriyetimizin yüz yılını birlikte anlamak ve bu büyük mirası gelecek nesillere taşımak adına bir vesile olacaktır.

Keyifli okumalar dileriz.

Saygı ve sevgiyle...

Prof. Dr. Kamil Çolak

Rektör

Volkan Marttin

Cumhuriyetimizin İlk Yüzyılı ve Bayramlarımız Üzerine

“Uçurum kenarında yıkık bir ülke... Türklü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... Yıllarca süren savaş... Ondank sonra, içerde ve dışarıda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet (Sürekli alkışlar) ve bunları başarmak için aralıksız devrimler... İşte Türk genel devriminin bir kısa deyim...”

1935 yılında yaptığı bir konuşmasında Ulu Önder Atatürk, Türk Devrimi'ni böyle özetlemiştir. Kayda alınan bu konuşmasındaki en dikkat çekici unsur her bir sözcüğün nasıl büyük bir anlamla seslendirilmiş olduğudur. Atatürk'ün gerçekleştirdiği büyük eserlerin en önde geleni kendisinin de ifade ettiği gibi yeni vatan, yeni toplum ve yeni devlet yani muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkmayı hedefleyen Türkiye Cumhuriyeti'dir.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, gençlik yıllarından beri gerçekleştirdiği tarih, siyaset, felsefe okumalarıyla eriştiği bilgi ve anlayışla hareket etmiştir. Atatürk askerlik hayatı boyunca çok sevdiği milleti için kendini feda etmekten geri durmamıştır. Yeni Türk devletinin kuruluşu sırasında da edindiği bilgi ve anlayıştan hareketle insana en yakışan, Türk Milleti'ne en uygun, yönetim biçimi olan cumhuriyete geçilmesini sağlamıştır. Demokrasi tarihine bakıldığında dünyada cumhuriyet yönetimleri uzun ve kanlı mücadelelerle erişilen bir rejim iken Atatürk bu yönetimi millete armağan etmiştir.

Cumhuriyet, demokrasi sistemi ile devlet yönetimidir. Cumhuriyet rejimi demokrasinin ilkeleri ile işlerlik kazanır. Bu nedenle resmen cumhuriyet adını taşıyan demokratik olmayan ülkelere rastlanılmaktadır. Ulu Önder Atatürk, devrimlerinin milletin hak aramasın-

Atatürk, 1929 yılında Dolmabahçe Sarayı'na gelişinde törenle karşılanırken görülüyor. Arşiv, BYEGM -Anadolu Ajansı.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, gençlik yıllarından beri gerçekleştirdiği tarih, siyaset, felsefe okumalarıyla eriştiği bilgi ve anlayışla hareket etmiştir.

dan kaynaklandığını her fırsatta dile getirmiştir. Bu hak arama ise zaman içinde bilinçlenmiş bir milletle mümkün olmuştur. Demokrasi ilkelerinin istisnasız uygulandığı toplumlarda cumhuriyet yönetiminin güzel örnekleri görülmektedir.

Atatürk, kurduğu cumhuriyetin ilelebet ayakta kalması için gereken ilkeleri de ortaya koymuştur. Atatürk'ün ilkelerinin özünde ise canından üstün tuttuğu Türk Milletinin eğitim ve kültür alanında geride kalmaması için buna ilişkin bugün birer mucize olarak kabul edilen önemli işler başarılmıştır. Öğretmen yetiştirmede Cumhuriyetin idealleri etkili olmuş, yetişen öğretmenler kendileri gibi hepsi birer vatansever yurttaş olacak öğrenciler yetiştirmiştir. İstatistiklere bakıldığında 1923-1924 yıllarında 4.894 ilkokul mevcut ve bu okulda toplamda sadece 10.238 öğretmen görev almaktayken Cumhuriyetin ilk yüzyılında 51.170 ilkokul sayısına erişilen yıllar olmuştur. Bu okullarda istatistikî olarak en fazla 515.852 adet öğretmenin görev aldığı görülmektedir. Bu sayılar bir Cumhuriyet mucizesinin ifadesidir. Zira eğitimde Türkiye'nin gerçekliğine uygun plan ve programlarla köylerden kentlere tüm vatan sathına

Cumhurbaşkanı Atatürk, 1937 yılında Sivas Lisesi'ni ziyaretinde görülüyor. Arşiv, Hanri Benazus Arşivi - Anadolu Ajansı.

yayılan büyük bir kültür devrimi gerçekleştirilmiştir. Yetişkin nüfusun okuryazarlık durumundaki artış bunun en açık göstergesidir. Cumhuriyetin ilk 10 yılında 15 yaşından büyük yetişkin nüfusun %81'i okuma yazma bilmediği kayıtlara geçmiştir. 2022 yılına gelindiğinde yaşanan göç hareketleri de göz önünde tutulduğunda okuma yazma bilmeyen yetişkin nüfusun %2,65'e düştüğü görülmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfusun yüksek oranı kırsal kesimde yaşamaktadır. Nüfusunun çoğu kırsal kesimde yaşayan devlette, akılcı ve gerçekçi fikirlerle bu alandaki çalışmalara öncelik verilmiştir. Bir yandan çiftçinin üzerindeki aşar gibi ağır vergiler kaldırılmış, diğer yandan tarımı ve hayvancılığı teşvik eden hamleler yapılmıştır. Bugünkü tarımsal üretim miktarının 1925 yılı verileriyle karşılaştırıldığında buğdayda 18, arpada 6, mısırdaki ise 16 kat artışın yakalandığı istatistikî olarak karşımızda durmaktadır. Elbette bu artışın ardında hepsi birer Cumhuriyet kazanımı olan tarımsal üretimde bilinçlenme ve makineleşmenin yanı sıra su kaynaklarının verimli kullanılmasının büyük etkisi vardır.

Cumhuriyetimizin ilk yüzyılında elde edilen kazanımların tarihsel bir geçmişinin olduğu yadsınamaz. Örneğin, Cumhuriyetimizin ilk yüzyılına bakıldığında Osmanlı Devleti'nden kurumsal anlamda bir süreklilik göstererek devrolan anayasalı ve parlamentolu düzen, 2000'li yıllarda güçlü hukuk sistemine ve parlamenter düzene evrilerek bugünlere kadar ulaşmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde çok partili hayata geçiş süreci ve sivil toplum örgütlerinin ortaya çıkışı Türk demokrasisini güçlendirmiştir. Önceleri Türk Ocakları ve daha sonra Halkevleri ile halkın bilinçlendirilmesi ve her yönden çağdaş bireyler olması yolunda atılan adımlar toplumun tarih ve edebiyatın yanı sıra sanatın çeşitli kollarıyla ilgilen-

mesini sağlamıştır. Böylece yüksek medeniyetin saygının bir bireyi olan her cumhuriyet insanı kazanılan tüm zaferleri, elde edilen tüm başarıları ve kazanımları aldığı eğitim, edindiği kültürle derin bir anlayışla kavramış ve gelecek nesillere büyük bir kıvançla aktarmıştır. Bütün bu zaferler, başarılar ve kazanımların parıltısı gökyüzündeki parlak yıldızlar misali eski zamanların büyük ve coşkulu bayramları tatlı birer hatıra olarak zihinlerdedir.

Geçtiğimiz birkaç yılda dünyayı sarsan ve Türkiye'yi de etkileyen olayların üstüne 2023 yılının başında yaşanan Hatay Depremi milleti derinden üzmüş, halkın bayram günlerinde burukluk yaşamasına neden olmuştur. Tarihte felaketler insanoğlunun başından eksik olmamıştır. Büyük acılar karşısında insanoğlu hayata tutunmak, geleceği daha aydınlık kılabilmek için büyük bir olgunlukla kayıplarını anmaya, geleceğe umutla bakmaya çalışmıştır. Türk Milletinin asırlar boyunca türlü sınavlardan geçtiği bilinmektedir. Yakın geçmişte bu sınavların en ağırına rastlanılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son yılları Türk Milleti'nin kara günleridir. Osmanlı Devleti, dünyada diplomatik sahada yalnızlaşırken Büyük Devletler diye tabir edilen Düvel-i Muazzama ve onların kuklaları dört bir yandan saldırıya geçmişler her yerde Türkleri katletmiş, Türklüğü ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Bu öyle fena bir manzaraya dönüşmüştür ki, Osmanlı hâkimiyetinin çekildiği her yörede barış ve huzur ortadan kalkmış, kan ve gözyaşı hâkim olmuştur. İşte böyle bir ortamda insanların bir millî uyanışla, millet olma gururuyla, büyük heyecanla bir araya gelmesi için bir arayışa girilmiştir. Aslında Osmanlı Devleti'nin kadim Türk Devletlerinden devraldığı törenler, daha şuurulu bir yaklaşımla millî günlere dönüşmüştür. Kazanılan zaferler büyük bayram (iyd-i ekber) adıyla anılmış, ilk millî bayram olarak da Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi "İstiklâl-i Osmanî" günü olarak Osmanlı Mebusan Meclisinde kabul edilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihlerine ait kayıtlardaki farklılıklar bu bayramın ne zaman kutlanacağına kafa karışıklığına neden olmuştur. Bayramlar konusunda diğer önemli gelişme ise İkinci Meşrutiyet'in kabul edildiği günün millî bayram olmasıdır. Osmanlı Devleti'nin yönetimindeki bu köklü değişim büyük bir başarı olarak görülmüş, Rumî takvime göre 10 Temmuz, Miladi olarak 23 Temmuz günü millî bayram ilan edilmiştir. 10/23 Temmuz Bayramı 1909 yılından 1914'e kadar geniş kesimin katılımı sağlanarak coşkulu şekilde kutlanmıştır. Bu bayram Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yılında eskisi gibi olmasa da savaşın sonuna değin İttihat ve Terakki'nin özel çabasıyla kutlanmıştır. Bu süreçte 10/23 Temmuz gibi bütün milleti ilgilendiren millî günlerin sayısının artırılması gereği hissedilerek 1916 yılında "Çocuklar Bayramı" ve "İdman

Bayramı" adı altında bugün kutladığımız 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ile 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'nın ilk uygulamalarına rastlanılmaktadır. İsveçli Felix Karling'in lirik eseri 1916 yılı gibi erken bir tarihte Türkçeye uyarlanarak "Gençlik Marşı" olarak bayramlarda söylenmeye başlanmıştır. Bu marşı bilmeyen yoktur:

"Dağ başını duman almış,
Gümüş dere durmaz akar,
Güneş ufuktan şimdi doğar,
Yürüyelim arkadaşlar!
Bu gök, deniz nerede var,
Nerede bu dağlar taşlar,
Bu ağaçlar, güzel kuşlar,
Yürüyelim arkadaşlar!
Sesimizi yer, gök, su dinlesin,
Sert adımlarla her yer inlesin"

Bu coşkulu sözlerin Millî Mücadele tarihimiz için de önemi vardır. Mustafa Kemal Paşa, 25 Mayıs 1919 günü Samsun'dan Havza'ya geçerken otomobilleri bozulduğunda yanında bulunan Doktor Refik (Saydam) Bey'e, "Doktor... Havza'ya kadar yürüyebilir misin?" diye sormuş ve dinç sesiyle bu marşı söylemiştir. Atatürk, hâlâ o dinç ve gür sesiyle aynı heyecan ve coşkuyla Cumhuriyetin yolunda ilerleyen her nesille birlikte bu marşı söylemiyor mu?

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar kutlandığı kayıtlara geçen "Amele (İşçi) Bayramı" ile Osmanlı Devleti'nde millî nitelikteki günlerin sayısı beşe çıkmıştır. Ancak Mondros Mütarekesi'nin ardından başlayan haksız, hukuksuz işgal yıllarında millî günlere müdahale edilmiş, özellikle İngiltere olmak üzere İtilaf devletlerine yaranılmak için İstanbul Hükümetlerince bayram kutlamalarına kısıtlamalar ve yasaklamalar getirilmiştir. Buna karşılık Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Anadolu'daki millî hareket bu millî bayramları kutlamaya devam etmiş, hatta 10/23 Temmuz Bayramı'nın Cumhuriyet'in ilanından sonra 1930'ların ortasına kadar kutlanmıştır.

Yurdun düşman işgalinden kurtarılmasının ardından yeni Türk devletinin kuruluş temelleri üzerinde millî günler de şekillenmiştir. Bu sayede Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Ekim günü "Cumhuriyet Bayramı" olarak kutlanmış, Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından en büyük bayram olarak nitelenmiştir. Bu bayramın büyüklüğü, anlamının yanı sıra çekilen sayısız acının

Cumhurbaşkanı Atatürk, 1930 yılında TBMM'de konuşma yaparken görülüyor. Arşiv, BYEGM -Anadolu Ajansı.

Atatürk, kurduğu cumhuriyetin ilelebet ayakta kalması için gereken ilkeleri de ortaya koymuştur. Atatürk'ün ilkelerinin özünde ise canından üstün tuttuğu Türk Milletinin eğitim ve kültür alanında geride kalmaması için buna ilişkin bugün birer mucize olarak kabul edilen önemli işler başarılmıştır.

ardından elde edilen büyük başarıların Türk Milleti'ne armağan edilmesinde yatmaktadır.

Türkiye'deki millî bayramlara bakıldığında derin anlamlarının olduğu görülmektedir. Her birinin bir bilinçlenme fırsatı, bir farkında olma durumu ortaya koyduğu açıktır. Kimi kesimlerce çocuk bayramı diye küçümsenen bayramın şehit yavruları için, yetimler için olduğunun bilinmemesi acı vericidir. Cumhuriyet Bayramı da bu milletin türlü acılar içinde, yıllarca süren kanlı boğuşmaların ardından büyük bir inanç ile yükselmesini, yeni devletin büyük zorluklarla kurulup nicelerini tarihten silen badireleri atlatarak bugünlere kadar gelişinin şanlı öyküsünü anlatır.

Cumhurbaşkanı Atatürk, 1937 yılında Sivas Lisesi'ni ziyaretinde görülüyor. Arşiv, Hanri Benazus Arşivi - Anadolu Ajansı.

İşte bu yüzdendir ki, yüzüncü yılına eriştiğimiz Cumhuriyetimizin Çanakkale'de en açık şekilde kendini gösteren "Millî Ruh" ile Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ilkeleri ve düşünceleriyle donanmış inançlı yüreklerle, akıl ve bilimi rehber edinen yurttaşlarla büyük heyecanla daha nice yüz yıllara, bin yıllara erişmesini dilerim.

Cumhuriyetimizin ilk yüzyılı kutlu olsun!

Cumhuriyetimizin yeni yüzyılında gönüller neşeyle, hayat sevinçle dolsun!

Kaynakça

Bengül Selman Bolat, Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012.

Mehmet Şahingöz, "Osmânlı'dan Millî Mücadeleye İstiklâl-i Osmânî Günü Kutlamaları", Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 194-201.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 100 Yılın Göstergeleri, Ankara, 2023.

Görseller: <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/anadolu-ajansi-arsivinden-ataturk/0>